

עומקא דפרשה

- הסדר בבנין ביהמ"ק לע"ל
- דין נשים בבנין ביהמ"ק
- שער הציון
- מלחמתה של תורה

- מקור מצות בנין ביה"ב
- חיוב נשים בבנין ביהמ"ק
- השמחה בבנין העתיד
- בגדר זמן בנין ביהמ"ק

פר' תרומה - במצות בנין בית הבחירה
בס"ד ערש"ק ל' שבט תשע"א

בחיוב נשים בבנין ביהמ"ק

הרב בנימין לב

הרמב"ם בפ"א מהל' בית הבחירה ה"א מביא מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וכו'. ובהמשך בה"ב, אין בונין את המקדש בלילה שנאמר "וביום הקים את המשכן" ביום מקימין ולא בלילה ועוסקין בבנין מעה"ש עד צאת הכוכבים והכל חייבים לבנות ולסעד בעצמן והמונים אנשים ונשים כמקדש המדבר ואין מבטלין תשב"ר לבנין ואין בנין מקדש דוחה יו"ט. עכ"ל.

והנה ממה שבונים ביום ולא בלילה ולא דוחה יו"ט ושב, והדין דדווקא ביום נלמד מקרא "וביום הקים את המשכן", נמצאו למדים דמצות בנין ביהמ"ק ביום דווקא וא"כ הוי מצות עשה שהזמן גרמא דיש לו זמן קבוע ביום (ולא שבת ויו"ט). וא"כ צ"ב מ"כ אח"כ "והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ומונים אנשים ונשים כמקדש המדבר". והיאך הוי דין על כל ישראל אנשים ונשים, והרי נשים פטורות ממ"ע שהז"ג.

והמרחשת (כב ה). כבר התקשה בזה וז"ל ולכאורה צ"ע הא אין בנין ביהמ"ק בלילה כמו ש"כ שם א"כ הו"ל מצות עשה שהז"ג נשנים פטורות. וצ"ל שהרמב"ם ס"ל סבירת ה"ט"א במגילה שמצוות כאלו שחיובן הוא בכל עת אלא שקיומן הוא ביום אינן מצוות שהז"ג. שלא כדעת תוס' בקידושין כט. עכ"ל.

המרחשת התקשה גם על הרמב"ם בהוי בנין ביהמ"ק מצות עשה"ג דזמנו ביום ומצד שני נשים חייבות. ומיישב ע"פ ה"ט"א שבעצם המצוה בכל זמן אלא שהקיום הוא רק ביום זה לא נחשב כמצות עשה שהז"ג.

וכה"ק גם הקהילות יעקב שבועות בסיומן י' וז"ל אכן הקמת לילה דלפי המבואר בירושלמי הוא פסול בעצם ביהמ"ק לכאורה ראוי לדון במה"ט הוי מ"ע שהז"ג. אך זה ניחא הפשיטות דווקא הקמת ביהמ"ק וגמרו אינה בלילה אבל כל ההכנות לעבודת הקודש כאריגת יריכות ועשיית האבנים וכיו"ב דאי כשרה גם בלילה וכו' והמצוה דבנין ביהמ"ק הוא ודאי גם על ההכנות והעשות השייכים לצורך ביהמ"ק וזה נוהג גם בלילה. ומ"ש"ה אין זה זמ"ג. (ומשבת ויו"ט מצוה כל זמן רק אריא דאיסורא מעכבו וכו').

מבואר בדברי הקה"י וכך בספר הר המוריה על הרמב"ם שמצות בנין ביהמ"ק כוללת כל ההכנות הדרושות וזה מצוותם בין ביום ובין בלילה. ולא הוי מ"ע שהז"ג.

ונראה לבאר ע"פ הרמב"ם בסהמ"צ בסוף מצות עשה כ' וז"ל וכשתסתכל כל אלו המצות שקדם זכרם הנה תמצא מהם מצות שהם חובה על הציבור לא לכל איש ואיש כגון בנין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרעו על עמלק. עכ"ל.

מבואר בדברי הרמב"ם יסוד שיש מצות שהם חובה על הציבור מצוה כללית וא"כ החובה היא לכולם לאנשים ונשים ולא הוי מ"ע שהז"ג דהוי חובה על הציבור ומונה גם בנין בית הבחירה במצות הנ"ל, ולא משנה הבנין ממש ולא משנה לשאר ההכנות ולא צריך לחלק שהעבודת הבנין גם כל ההכנות הדרושות. דהבנין עצמו הוי מצוה כללית. וכך מסיים החינוך ונוהגת מצוה זו בזמן שרוב ישראל על אדמתן וזו מן המצוות שאינן מוטלות על היחיד כי אם על הציבור כולן כשיבנה הבית במהרה בימינו יתקיים מצות עשה.

בעבודת ביהמ"ק נשמח כולנו

הרב שלמה זלמן כהן

מצלינן במוסף דר"ח, מזבח חדש בציון תכין וכו', ובעבודת בית המקדש נשמח כולנו. והדברים זוקקים תבלין, מהו נשמח **כולנו**, אטו ס"ד דלאו כולנו נשמח בעבודת ביהמ"ק. הא אין לנו שמחה גדולה מזו. [ועי' מש"כ בזה המהרי"ט אלגאזי בשלמי חגיגה דיני מוסף סו"ס ד].

והנאה בזה בעז"ה, דהנה כשנבנה ביהמ"ק השני, עם ישראל שמחו שמחה גדולה, אבל הזקנים אשר ראו את הבית הראשון, היו בוכים בקול גדול, משום דבבית שני היו חסרים חמשה דברים. וכמבואר בעזרא פ"ג י"ב, ובתמורה טו: וביומא כא:..

ומעתה מיושב היטב, דהא כשיבנה ביהמ"ק השלישי במהרה בימינו, הרי יחזרו כל החמשה דברים, וממילא כל עם ישראל, אף הזקנים שיקומו בתחיית המתים, ישמחו במעלת העבודה בביהמ"ק כשהוא בתפארתו בבנין שלם, וזהו דמצלינן ובעבודת ביהמ"ק נשמח כולנו, כן י"ה"ר.

מקור מצות בנין בית הבחירה

הרב יונה מאובה

הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פ"א הלכה א' כותב "מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות בו מקריבים קרבנות וחוגגים אליו שלוש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש". הכסף משנה שם מביא שגם הסמ"ג במנין התרי"ג שלו מונה מצוה זו אבל הוא מביא מקור למצוה זו מפסוק אחר. וזה לשונו של הכס"מ "וסמ"ג (מ"ע קס"ג) [כותב] לבנות בית הבחירה שנאמר (פי' ראה) וְעֲבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן וְיִשְׁבְּתֶם בְּאֶרֶץ... וְהָיָה הַמִּקְוֶה אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ לְשַׁכֵּן שָׁמוֹ שָׁם שְׁמָה תִּבְיֹאוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִיָּה אֶתְכֶם עֹלְתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מִעֲשׂוֹתֵיכֶם וְתִרְמַת יְדֵיכֶם וְכָל מִבְּחַר יְדֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְרוּ לָהּ". ומבאר הכס"מ שהסמ"ג לא רצה ללמוד מהפסוק "ועשו לי מקדש" מכיון שנאמר על המשכן במדבר ולא על בית המקדש. והרמב"ם חולק על הסמ"ג משום שטובר שהפסוק שהוא מביא מפ' ראה אינו ציווי אלא סיפור דברים בעלמא.

ויש לשאול על ביאורו של הכס"מ בשיטת הסמ"ג שהפסוק "ועשו לי מקדש" לא נאמר לדורות. והרי על המשך הפסוק "וכן תעשו" מפרש רש"י "לדורות", ומקורו בגמ' שבועות דף ט"ז. וא"כ יש גמרא מפורשת שמה שכתוב בפ' תרומה נאמר לא רק לגבי המשכן שבמדבר אלא גם על בית המקדש בירושלים. ונוסף לכך האוה"ח הק' מבאר מה שכתוב בתורה לשון מקדש למרות שמדובר במשכן, משום שרצה להורות שמצוה זו לדורות נאמרה על בית המקדש, ולא דוקא למשכן שבמדבר. ולפי דבריו אלו מבאר את שיטת הרמב"ם הנ"ל שמשום כך למד את המצוה לדורות דוקא מפסוק זה משום שכתוב כאן לשון מקדש ולא מהפסוק שהביא הסמ"ג.

וכך כתב גם בספר קנאת סופרים על ספר המצוות של הרמב"ם להגן על שיטת הרמב"ם נגד הסמ"ג ומביא את הגמ' הנ"ל שבועות שאומר מפורש שהפסוק בפ' תרומה נאמר לדורות. בנוסף לכך הוא מביא מהספרי בפ' בהעלותך על הפסוק "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" כל מקום שנאמר לי לקיים לעולמי עולמים... (וכן) במקדש הוא אומר ועשו לי מקדש". אם כן יש ראייה מהספרי שהפסוק בפ' תרומה איירי לדורות ולא רק למשכן שבמדבר כפי שכתב הכס"מ בביאור שיטת הסמ"ג.

לפי דברי הספרי הנ"ל יש לתרץ עוד קושייה בדברי הרמב"ם. הרי הרמב"ם מביא את הפסוק "ועשו לי מקדש" ולא לומד ממה שנא' בהמשך "וכן תעשו" לדורות כמו שמביא רש"י וכמו שדורשת הגמ' שבועות. וקשה מנין על הרמב"ם ללמוד מ"ועשו לי מקדש" ומדוע הרמב"ם אינו מציין את המקור למצוה זו כמו שמובא בגמ'. אלא להנ"ל מוסבר שהמקור לדברי הרמב"ם הוא מהספרי בפ' בהעלותך ששם לומדים מ"ועשו לי משכן" וי"ל"י כוונתו לעולמי עולמים, והרמב"ם הכריע כדברי הספרי ולא כגמ' שבועות. [ושמעתי בשם האדמו"ר ר' נחום מצ'רנוביל צ"ל שלפי זה יובן מה שאמר דוד המלך ע"ה בתהילים (קכ"ב) "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך" שמכיון שכתוב "לי" שמחתי שאז יש מצוה לבנות בית המקדש לדורות ואם כן בית ה' נלך ודפח"ח].

בכדי לישב את שיטת הסמ"ג מקושרות אלו יש לומר שידוע שיש הבדל יסודי בין בית המקדש הראשון לבית המקדש השני, וכפי שכתוב בפרקי אבות שבבית הראשון היתה השראת השכינה והבית השני היה אמנם מקום לעבודת ה' ולהקרבת קרבנות אבל ארון לא היה והשראת השכינה לא היתה. לי זה יש לומר שהיה קשה לסמ"ג מאיפה יש מקור שיש מצוה לבנות בית המקדש גם כשאין בו השראת השכינה. הרי הפסוק בפ' תרומה אומרת "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ואם יודעים מראש שלא תהיה השראת השכינה בבית כמו שהיה ידוע בבנין בית שני מנין שיש בכלל מצוה לבנות בית מקדש כזה. משום כך הוצרך הסמ"ג להביא מפסוק נוסף שהוא כיתור לאחר שכבר נצטוו על בנין מקדש גם בפ' תרומה וגם בפ' ראה, לדרוש ממנו שיש מצוה לבנות בית מקדש גם כשאין בו השראת השכינה. ולא קשה על הסמ"ג מהדיוק של האוה"ח שכתוב דוקא מקדש ולא משכן להורות שהפסוק מתכוין גם על בית המקדש ולא רק על המשכן במדבר, שהסמ"ג יסביר שהכונה לבית המקדש הראשון שהיתה בו השראת השכינה. ואילו בית שני אין ללמוד מהפסוק הזה.

בגדר זמן בנין ביהמ"ק

הרב אברהם וינברג

כתב הרמב"ם (בית הבחירה א"ב) אין בונין את המקדש בלילה שנאמר וביום הקים את המשכן, ביום מקימין לא בלילה, ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים. והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם, אנשים ונשים כמקדש המדבר, ואין מבטלין תינוקות של בית רבן לבנין, ואין בנין בית המקדש דוחה יום טוב.

והקשו האחרונים במה שכתב שגם הנשים חייבות במצוה זו, והרי זו מצות עשה שהזמן גרמא. (עי' בית יצחק א"ח סי' ג' ז, מנחת אלעזר ח"ב סי' מז, בית שערים א"ח שנט, ועין יוסף א"ח ז, כלי חמדה כי תשא ה). ויש ליישב, היות ובזמנים אלו אין מצווה ובוודאי שאין חובה לבנותו, לכן גם אם בנה בלילה או בשבת, והבנייה אינה פסולה (ראה מקו"צ מהד' רש"פ). אבל וודאי הוא, שהמצוה אינה בלילה, והיא אינה נגרמת בגלל הזמן אלא מתאפשרת בכל זמן הראוי לבנותו. והרי רש"י בקידושין (כט. ד"ה שהזמן) גדר את ענין זה וכתב, שההגדרה למצוות עשה שהזמן גרמא הוא, "שהזמן גורם לה שתבא", ובהיות ובמצות בניית בית המקדש, הזמן של הלילה רק גורם לה שתתעכב, שהרי בכל שאר הזמן חייבים. נמצא שאכן לא נגרם החיוב מחמת הזמן המסוּרֵה הזה שבא. לכן גם הנשים מחויבות במצווה זו.

ועל פי גדר חובת הזמן של בנייה, כלבאר את לשון הרמב"ם שם, "אין בונין את המקדש בלילה וכו' ביום מקימין לא בלילה. ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים". ויש לדייק, מדוע כתב את זמן הבנייה על דרך השלילה, ולא כתב מתי בונים וממילא נלמד ההיפך. ועוד צ"ב מדוע אכן בונים בזמן של ספק יום מעלות השחר לפני נה"ח, וכן אחרי השקיעה בשעת בין השמשות ועד צאת הכוכבים.

אלא עפ"י המבואר שאכן אין זמן מוגדר לבנייה, כלומר שבונים בזמן שהוא בגדר יום ממש. אלא להיפך, המצווה והחובה היא שחייבים לבנותו בכל רגע ובכל זמן אפשרי, אלא שהשם של 'לילה' הוא המפקיע מהמצוה. לכן כל זמן וכל עת שאינו מוגדר בשם 'לילה' ודאי, אינו פוטר מהחיוב. ומזמן עלות השחר כבר פקע שם לילה עד צאת הכוכבים שאז ודאי לילה. על כן "ל' דבזמן זה שהוא ספק לילה ולא חל שם לילה בוודאות, נשאר בו החיוב לבנות.

הסדר בבנין ביהמ"ק לעת"ל

הרב נ. פלי

בברכה ד' בברכהמ"ז, רחם ה' אלקינו... ועל ירושלים עירך, ועל ציון משכן כבודך, ועל מלכות בית דוד משיחך, ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו.

הנה מה שמבקשים תחילה על ירושלים, ואח"כ על מלכות בית דוד, ואח"כ על ביהמ"ק, משום דירושלים קודמת למב"ד, כדאיתא במגילה יז: וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, ומב"ד קודם לביהמ"ק, דאיתא בויקרא רבה [טו, ט] מלך המשיח יבא ויבנה בית המקדש.

וכן בתפילות י"ח סדר הברכות: בונה ירושלים, את צמח דוד, והשב את העבודה לדביר ביתך, **הרי הסדר: ירושלים, מלכות ב"ד, וביהמ"ק.**

וכן בסנהדרין כ: תניא רבי יוסי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה, ואיני יודע איזה מהן תחילה וכו' **הוא אומר להעמיד להם מלך תחילה**, וכן בדוד הוא אומר ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הגיח לו מסביב, וכתוב ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלקים יושב בתוך יריעה. ע"כ. ועפ"ז כתב המהרש"א במגילה יח. **שגם לעת"ל יהיה כן, שתחילה ימלך בן דוד ואח"כ יבנה בית הבחירה.**

וכ"כ הרמב"ם בפ"א ממלכים ה"א: המלך המשיח עתיד לעמוד... ובונה המקדש. וב"תפילות השנה", הרחמן יזכנו לימות המשיח ולבנין ביהמ"ק. מבואר שמש"ח קודם לבנין ביהמ"ק.

וצ"ב דב"תפילות השנה" כתב: **ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עלי, ומלכות דוד משיחך תחזיר למקומה בימינו ע"כ.** ולמה הקדים בנין ביהמ"ק למלכות בית דוד.

וי"ל, דהנה קשה, דבסנהדרין ילפי' דכדין עשה דוד שמלך קודם לבנין ביהמ"ק, ומאידך איתא בילקוט שמואל (רמו קמד): אתה הקדמת כבודך לכבודי שמשראית עצמך יושב בבית ארזים תבעת בנין בית המקדש, אבל שלמה בנך מקדים כבודי לכבודו שנאמר... כלה הבית ואחר כך את ביתו בנה שלמה. ע"כ. אמנם החילוק, **שעצם המלוכה קודמת לבנין ביהמ"ק, אבל בנין בית מלכותו והתישבותו בה, צ"ל אחר בנין ביהמ"ק.**

וי"ל שכן יהיה לעתיד לבא, שהמשיח ימלך קודם בנין ביהמ"ק, אמנם לא יבנה בית מלכותו וישב בה עד שיבנה ביהמ"ק, ולכן לנוסחתינו שמבקשים שה' ירחם על עצם מלכות בית דוד, זה קודם לבנין ביהמ"ק, אמנם לנוסחת הרמב"ם "ומלכות דוד משיחך תחזיר למקומה", שכלול בזה ג"כ חיזור **למקום בית מלכותו**, זה דוקא אחרי בנין "הבית הגדול והקדוש".

נשים בחיוב בנין בית המקדש

הרב אהרן קנובל

נחלקו הראשונים אי נשים חייבות בבנין ביהמ"ק. דדעת הרמב"ם (פ"א מבית הבחירה ה"ב) דחייבות וז"ל והכל חייבים לבנות ולסעד בעצמן ובממונן אנשים ונשים כמקדש המדבר. והיינו דילף מהא דבמשכן הביאו גם הנשים תרומה. והרמב"ן והריטב"א בקידושין לו. כתבו דנשים פטורות דכתיב דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה ולא נשים.

ויש לעיין דהנה בשבועות טו: אמרינן אמר אביי מנין שאין בנין בית המקדש בלילה שנאמר וביום הקים את המשכן ביום מקימו ובלילה אינו מקימו. ואם כן אמאי לא חשיבא מצות עשה שהזמן גרמא. ובספר חיים ומלך (הובא בליקוטים על הרמב"ם הוצ' פרנקל) הקשה כן בשם ספר אחי וראש, והוסיף להקשות דהרמב"ם גופיה בריש ההלכה כתב האי דינא דאין בונין בלילה.

ויש ליישב דהנה במנחת חינוך מצוה צה (אות ה) כתב דהא דאין בנין ביהמ"ק בלילה אי"ז לעיכובא אלא למצוה. ובקה"י בשבועות סימן י' הוכיח מירושלמי דימא (פ"ח ה"א) דפסול. ואפשר דאי"ז דאין מצוה בלילה. אלא דכיון דפסול לא שייך לבנות בלילה, [ויש לדון אי כהאי גוונא לא חשיב הזמן גרמא. ועיין בתוס' בקידושין כט. ד"ה אותו ובראשונים שם שכתבו דמצות מילה הויא הזמן גרמא כיון דפסולה בלילה. ואולי יש לחלק דבמילה פסול בלילה דאין זה זמן המצוה, משא"כ בנין ביהמ"ק דהוא **פסול**. אמנם בקה"י שם נקט דהא דפסול בלילה הוא משום דאין זה זמן הקמה] ועיין בקה"י בקידושין סימן לב אות ב שדן לענין הא דקרבתות לא חשיבי מ"ע שהזמן גרמא, כיון דאף דפסול בלילה אי"ז דהיום גורם את החיוב על הגברא אלא הוא דין בחפצא דהקרן דאינו כשר אלא ביום, עי"ש. ולפי"ז יש לדון כנ"ל בבנין בית המקדש, דאי"ז דהיום גורם את החיוב אלא הוא דין במעשה הבנין ולא חשיב הזמן גרמא.

עוד יש לדון על פי מה שכתב במהרי"ט בקידושין כט. בהא דהקשו התוס' שם אמאי איצטרך קרא למעוטי נשים ממילה תיפוק ליה דהו"ל מצות עשה שהזמן גרמא. וכתב מהרי"ט דכיון דמצות מילה נמשכת כל ימיו לא חשיבא הזמן גרמא אף דמעשה המצוה אינו אלא ביום. ויש לדון כנ"ל בבנין ביהמ"ק. עוד יש לדון כעין זה, דמצוה שעיקרה התוצאה ולא המעשה לא תלי במצות עשה שהזמן גרמא דאזלינן בתר עיקר סיבת החיוב. וכיון דמצות בנין ביהמ"ק עיקרה שהיה בנין ליכא למפטר משום הזמן גרמא. עוד יש לדון דכיון דאשה מצווה בקרבתות מחויבת מכאן זה בבנין בית המקדש ולפי"ז אי"ז מאותו חיוב דעשה דועשו לי מקדש אלא מחיובא דקרבתות. ויש לדון אם חיוב קרבן מחייב בבנין בית המקדש. [ועיין בספר חיים ומלך שם בסוף דבריו ואפשר דלזה נתכוון].

עוד יש לדון דאפשר דמצות בנין בית המקדש הוא כחיוב ושיעבוד מדין דמחויבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונן וכדברי הרמב"ם. וא"כ ליכא למפטר משום מצות עשה שהזמן גרמא.

עוד יש לדון דחיוב בנין בית המקדש רמי על הציבור ולא על כל יחיד ויחיד ובכה"ג ליכא למפטר משום מ"ע שהזמן גרמא דפטור זה קאי בחיוב דרמי על היחיד.

ובספר חיים ומלך וכן בקה"י בשבועות שם כתבו דכיון דלסייע בבנין בית המקדש כשר אף בלילה א"כ לא הוי הזמן גרמא, ובבנין גופיה בלאו הכי לא כל הגברים נשתתפו (ובקה"י הוסיף דבמשכן הא ההקמה היתה ע"י הלויים) ונראה עוד ע"פ דרכם, דאף בבנין גופיה מחויבת, כיון דעיקר החיוב לא קאי על מעשה הבנין. ובהכשר לא חשיב הזמן גרמא דאי"ז מצוה בפני"ע.

בדין הכל בכתב בבנין ביהמ"ק

הרב בנימין יודמן

הגר"ח בספרו בפ"א מהלכות ביהב"ח ה"י חידש דדין הכל בכתב מעכב במקדש, היינו דמידות הידועות ותבנית המקדש וכליו, הם לעיכובא. ובספר לב אהרן סימן ל"א הביא בשם הגרי"ד זצ"ל, דהיינו דוקא לענין דיני המקדש וכליו מהלכות בית הבחירה, אבל לענין דיני מעשה הקרבתות להכשירא דעבודה, ודאי אין הכל בכתב מעכב. וביסוד זה יישב הגרי"ד סתירא ברמב"ם, דלכא"ו סתר משנתו דפ"ב ה"ג כתב דאין להוסיף על המידות הידועות, ושם ה"ז כתב דאינן מעכבין.

ולכאו אפשר להביא ליסוד זה ראייה מהגמ' בסוכה נא: דאיתא שם שלצורך שמחת בית השואבה עשו תיקון גדול שהקיפו את העזרת נשים בגזוזטראות, ומקשה הגמ' היכי עביד הכי והכתיב הכל בכתב מיד ד' עלי השכיל ע"ש. והנה במקדש דוד סימן א סק"ג. כתב דמוכח מאן, דאע"ג דעזרת נשים הוא ממחנה לויא ואינה מעכבת בבנין ביהמ"ק, מ"מ הוא בכלל בית הבחירה ושייך בה איסור להוסיף מדין הכל בכתב.

הרי יוצא לן מזה, על אף שהעזרת נשים היא בכלל בית הבחירה, אך מאחר שהוא ממחנה לויא אינה מקום מוכן לעבודת הקרבתות, ומ"מ חזינן דאית בה דין הכל בכתב, מבואר א"כ כדברי הגרי"ד ז"ל דהלכה זו דאסור להוסיף בבנין הוא דין בבנין הבית ותבניתו מהלכות בית הבחירה, ואינו דין לעכב לענין מעשה הקרבתות להכשירא דעבודה.

ועשו לי מקדש

כ' הרמב"ם בסה"מ, עשה כ היא שצונו לבנות בית (הבחירה ל)עבודה... והוא אמרו ית' ועשו לי מקדש. וכ"כ בריש הל' בית הבחירה שנת' ועשו לי מקדש. וכ"כ החינוך צה.

אך בהל' מלכים (א,א) כ' ולבנות להם בית הבחירה שנת' לשכנו תדרשו ובאת שמה. ובלח"מ שם יישב דהפס' ועשו לי מקדש בא מקדש שבמדבר, וקרא דלשכנו תדרשו אתא למשכן שילה.

ובאבן האזל הל' מלכים ביאר דבאמת עיקר הלימוד מועשו לי מקדש, אך כדי שלא נאמר שהפס' מדבר רק על המשכן, לזה מביא הפס' לשכנו תדרשו, (שהוא גילוי דהקרא ועשו לי מקדש כולל גם בנין בית הבחירה). והגר"מ תירץ בשם הגר"ז (מעתיקי שמועה ב' צט) עפ"י המבואר בזבחים נד: דבבית עולמים נאמר דין מקום, ובעינין לדרוש ולחפש מקום בנייתו, ודין זה ילפי' מקרא דשכנו תדרשו, והוא דין נוסף מלבד עיקר מצות הבנין שנת' בועשו לי מקדש.

אך דעת הסמ"ג (עשין סג) דמקור המצוה מדכתיב בר"פ ראה (יב,יא) והיה המקום אשר יבחר ה"א לשכן שמו שם וכו', וביאר הכס"מ דלא ניח"ל כד' הר"מ שהציווי הוא בפס' ועשו לי מקדש מכיון דמיירי במשכן שבמדבר. ומאידך הרמב"ם לא ניח"ל כהסמ"ג משום דהתם אינו ציווי אלא סיפור בעלמא הוא שיביאו קרבנות למקום שיבחר ה' אבל לא מצינו שם ציווי לבנות בית הבחירה.

ועי' אוה"ח בפס' ועשו לי מקדש, שפי' לשון "מקדש" אע"פ שמיד חזר (בפס' הבא) וקראו "משכן", מכיון שהמצוה כוללת את כל הזמנים, בין במדבר בין בכניסתן לארץ.

תכלית המצוה

בסה"מ עשה כ היא שצונו לבנות בית (הבחירה ל)עבודה, בו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד, ואליו תהיה ההליכה והעליה לרגל והקבוץ בכל שנה, והוא אמרו ית' ועשו לי מקדש. [וברמב"ם הל' בית הבחירה רפ"א "לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה". ולא הזכיר אש תמיד.] ועי' בקרי"ס שביאר דכיון שצוה בתורה להקריב בו הקרבנות ולראות בו לפני ה', משמע דלהכי צוה בבנינו.

אבל הרמב"ן ר"פ תרומה כ' "עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון." ועי' כלי חמדה (תרומה ג' קלח): שבפולג' הרמב"ם והרמב"ן כאן, לכאור תליא גדר מצות עשיית הארון.

והחינוך (צה) אזיל בשי' הרמב"ם וכ' שנהיה מקריבים שם קרבנותינו אליו, ושם תהיה העליה לרגל וקבוץ כל ישראל בכל שנה. ובאריכותו בשרשי המצוה ביאר "כי בנין בית לשית' ועשותינו בה תפילות וקרבנות אליו, הכל להכין הלבבות לעבודתו יתעלה, לא מהיותו צריך לשבת בין אנשים ולבוא בצל קורתם... ועל כו ציונו לקבוע מקום שיהיה טהור ונקי בתכלית הנקיות, לטהר שם מחשבות בני איש ולתקן לבבם אליו בו.

ובדבריו מבואר תכלית נוספת "ועשותינו בה תפלות וקרבנות" וכמפו' בתפילת שלמה בעת חנוכת הבית. וכ"כ בס' הבתים (שערי ביהמ"ק ש"א) ועינן מצוה זו שנצטוונו לבנות בית לשם אלקינו לראות שם בפרגלים... וכן יהיה בית זה מוכן לתפלה ולתחנה לכל ישראל, עי"ש. ושם בספר המצוה (מגדל דוד) האריך יותר וביאר דכוונת מצוה זו לב' ענינים והכל שב לכוונה אחת. הא' למען דעת אמתת מציאותו ית' ויחודו, והב' כדי שיהיה זה מקום מיוחד להתפלל ולעבוד את ה', [וכ' דהציווי להראות בו ג"פ בשנה הוא כדי לחזק דעתנו בעניני הבית הני"ל].

עי' קה"י יבמות ס" ה שכו' (בדעת תוס') דתכלית המצוה שיהא ביהמ"ק בנוי ועומד ולכן מצות הבנין נמשכת כל זמן שהוא בנוי. (ועי"ש מ"ש גדר אחר בשי' הרשב"א).

גדר המצוה

לשון הרמב"ם - לעשות בית לה'. והחינוך כ' "לבנות בית לשם ה'". ומלשונו משמע דעצם הבניה היא המצוה, וחקרו בזה אם בנין המקדש הוא עצם המצוה או שהוא הכשר מצוה, והמקדש דוד ס" א' הנקט דהוא מכשירי קרבן (עפ"י הירוש' בשבת פי"ט ה"א).

וכ"כ המש"ח (קדושים יט,ג) דגדרו הכשר מצוה, כלומר דאע"ג דהוא גוף מצוה מתרי"ג מצוות, מ"מ תכלית המצוה אינו הבנין אלא מצות העבודה שתתקיים בו אחר שיהא בנוי, עי"ש.

וכן הוכיח הכלי חמדה (כי תשא ה) מדרש"י שביהמ"ק העתיד ירד בנוי משמים, והלא צריך שיבנה ע"י ישראל בר חיובא, אלא ע"כ שהבניה אינה מגוף המצוה. אך מסיק לא כן דודאי צריך עשייה וגם בביהמ"ק דלעתיד חשיב שנעשה ע"י ישראל (עי' לק). ועי' בזה במקדש דוד ס" א סק"א (ד"ה והנה בההיא) דאף לרש"י ותוס' שבנין העתיד יהיה בידי שמים, אינו כולל את המזבח, דאם יבנה המזבח בידי שמים יהיה פסול, כיון דבעינן בנין לשם מזבח, כמב' בזבחים קח.

מצות בניית המשכן

הרמב"ם שם כ' דמשכן שעשה מש"ר היה לפי שעה. וביאר הקרי"ס שהמצוה התקיימה רק בבית עולמים ולא במשכן. וכ"מ בד' הרלב"ג (כה,ח) שכו' זאת המצוה במקום אשר יבחר ה'... בהר המוריה... ואולם המשכן שהיה במדבר היה לפי שעה, לחנך ישראל לעבודת השם יתע' באופן שיהיו לו לעם וינחילם את הארץ.

וכ"כ הסמ"ג להדיא (הובא בכס"מ) "זמן מצוה זו של בנין בית הבחירה לא הגיעה עד ימי דוד. (ועי' כתובות סב:).

והלח"מ בהל' מלכים נקט דהם ב' מצוות נפרדות והציווי של המשכן אינו להדיא הציווי של המקדש אלא כיון דשמענו מצוה גמורה במדבר ובשילה (לשכנו תדרשו), ודאי דבבית הבחירה היא מצוה.

אבל הכס"מ כ' בדעת הרמב"ם דועשו לי מקדש קאי על כל המקומות. וכ"כ המנ"ח דהמצוה כוללת משכן שעשה משה וביהמ"ק בירושלים, וכ"מ בקרן אורה זבחים קטז: (ד"ה בשילה) דכוללת כל מקום שירצו לעשות בו מקדש. (ועי' עירובין ב. דמשמע שהמשכן בכלל הציווי).

מצות עשיית הכלים

בסה"מ מצוה כ ועשו לי מקדש... וכבר בארנו (בשורש ה"ב) שזה הכלל כולל חלקים ושהמנורה והשלחן והמזבח וזולתם, כולם הם מחלקי המקדש, והכל יקרא מקדש. וכ"ד הבה"ג (ציבור ד, ע"ש), וכ"כ החינוך (צה) - "וזאת המצוה כוללת עמה הכלים הצריכים בבית אל העבודה".

ולפי"ז דהכלים מדיני הבית, צ"ע למה בבית שני לא עשו ארון, וכה"ק הרש"ש בימא נג: והנה הרמב"ם בפ"ג הביא רק תבנית השולחן והמנורה והמזבח, אבל לא כ' על הארון, ודקדק מזה המנ"ח (צה,ט) דס"ל דלא שייך עשיית ארון מלבד מה שעשה משה, עי"ש.

ועי' מקדש דוד (ב, א) דכיון שלא מצינו עבודות בארון [דלזהא סגי במקומו], א"א לקדש אותו אחר עשייתו אלא ע"י משיחה, וזה היה רק בכלים שעשה משה ולכן הארון יכול להיות רק מה שעשה משה.

ובליקוטי הגר"ז (ח"ב מא) הובא שאמר בשם אחיו הגר"מ, דלדעת הרמב"ם הארון אינו מכלי המקדש ונעשה רק כדי להניח בו את הלוחות. ובלעדיהם אין דין בארון. וכע"ז כ' הכלי חמדה (תרומה ג' קלז:). [וכע"ז הביא הרש"ש שם, אך הק' דהרי גם בחושן כתיב ונתת את האורים והתומים, וי"א שלא היה או"ת בבית שני. וכ' דשמא דוקא בארון שנכפל בו (פס' טז וכו', עי' רש"י ורמב"ן) "ואל הארון תתן את העדת" שנה הכתוב לעכב].

אבל הרמב"ן במ"ע לג חולק, וס"ל דהם ב' מצוות [ואינן מעכבות זא"ז, ומקריבין בבית אע"פ שאין בו כלים אלן]. וביאר המנ"ח (צה,ח) דמצוות עשיית הכלים הן מדיני המצוות הנעשות בהן, דהיינו שהמנורה מדיני המצוה של הדלק"ג, שההדלקה תהיה במנורה באופן זה. והשלחן מדיני עריכת לחה"פ, וכיוור מדיני המצוה של רחיצת יו"ר.

מצות הבנין לעתיד לבא

כ' החינוך (צה) ונוהגת מצוה זו בזמן שרוב ישראל על אדמתן... כשיבנה הבית במהרה בימינו יתקיים מצות עשה. [ועי' מנ"ח (ט) דגם היום אם יתנו המלכות רשות לבנותו, מצוה לבנות].

וכן מבואר בהקדמת הר"מ לפיה"מ (הביאו התו"ט בהקדמת מס' מדות) שהתועלת במס' מדות היא "כשיבנה במהרה בימינו יש לשמור ולעשות התבנית הווא...", ויש שדק' ממה שהרמב"ם הביא להל' את עניני הבנין. אך בשי' רש"י ותוס' צ"ב דרש"י בר"ה ל סע"א כ' ש"בנין העתיד לבא בידי שמים הוא". ובסוכה מא סע"א "מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים, שנת' מקדש ה' כוננו ידך". וכן התוס' בשבועות (טו:) הביאו מהתנחומא שביהמ"ק עתיד יהיה עשוי מאליו בידי שמים. ולכאור לפ"ז יפסידו את מצות בניית המקדש. [ועי' באדר"ן פ"א ה"א שהשראת השכינה תלויה במעשה].

וכ' בזה התפאר"י (מדות פ"א בועז א') דע"כ צ"ל דמ"ש התוס' מהתנחומא דברי אגדה היא ואין למדין ממנה, אלא ר"ל שהקב"ה יסייעם בדרך נס שיבנוהו.

ועי' בערול"ג סוכה מא. שהכריח מכ"מ דודאי יבנה בנין ממש בידי אדם [ולכן מתפללים שיבנה ביהמ"ק, ולא שיתגלה], ומ"ש שירד משמים הוא ביהמ"ק רוחני שיבא לתוך ביהמ"ק הנבנה בגשמי, כנשמה בתוך הגוף. ועי' בכלי חמדה (כי תשא ה) מ"ש בזה.

והמהר"ל דיסקין ביאר (בפר' בהעלתך) דאף שביהמ"ק ירד בנוי מן השמים, מ"מ השערים שנטבעו בארץ, יועמדו ע"י ישראל ובה יהיה גמר הבנין בידיהם כדן העמדת דלת שקונה בבנין. ועי' מתפללים "והראנו בבנינו" הבנין שירד משמים, "ושמחנו בתקונו" התיקון שנעשה בעצמנו בהעמדת דלתות.

והשיח יצחק (בסידור אשי ישראל) הביא ג"כ כנ"ל מהמהר"ל ד וביאר דהסיבה שהשערים טבעו בארץ הוא כדי ששמחת ישראל תהיה שלימה שלא יכלמו שנמנעה מהם מצות "ועשו לי מקדש", ועי"ז אנו מתפללים ושמחנו בתקונו והראנו בבנינו.

